

Antti Rähä

Venäjään liittäminen ja Suomen suuriruhtinaskuntaan yhdistäminen

HALLINTO JA TALOUS KAUPUNKIEN ARGUMENTAATIOSSA¹

Vanha Suomi ja sen yhdistäminen Suomen suuriruhtinaskuntaan on ollut lukuisten historiantutkimusten aihe. Eri näkökulmista huolimatta tutkimusten painopiste on ollut korostetusti lahjoitusmaatematiikassa ja talonpoikien aseman kuvaamisessa. Antti Rähä keskittyy artikkelissaan vertailevan lähestymistavan avulla Vanhan Suomen ja Suomen suuriruhtinaskunnan yhdistämisproblematiikkaan kolmen vanhasuomalaisen kaupunkiyhteisön näkökulmasta. Vertailukohtana ja taustana 1810-luvun tilanteelle toimii samaisten kaupunkien siirtyminen Turun rauhassa (1743) Venäjän hallinnon alaisuuteen.

Suomen sodan ja Haminan rauhan 200-vuotisujuhllisuuden mainingeissa herännyt historia-tieteellinen keskustelu Vanhan ja Uuden Suomen² yhdistämisestä oli uusi avaus aiheesta, jota koskeva perustutkimus on ehtinyt paikoin yli sadan vuoden ikään. Venäjän keisari Aleksanteri I:n motiiveja ja 1800-luvun alun suurvaltapoliittista tilannetta tarkastelemalla tutkijat ottivat kantaa siihen, miksi Vanha Suomi yhdistettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan. Tilannekatsauksena voidaan esittää, ettei filantrooppista, hallinnollis-oikeudellista tai poliittista argumenttia voida nostaa yhdistämisen yhdeksi pääselittäjäksi ylitse muiden. Yksi keskustelussa esitetty keino valaista venäläisten toimia rajaseuduillaan

oli vastaavankaltaisten yhdistämisesimerkkien hyödyntäminen osana tutkimusta.³

Maantieteellisten alueiden siirtyminen yhden valtion hallinnasta toisen alaisuuteen oli tuttua varhaismodernin ajan Euroopassa. 1600-luvulla suurvallaksi kohonneen Ruotsin resurssit loppuun kuluttanut suuri Pohjan sota tarjosi Venäjälle mahdollisuuden avautua kohti länttä.⁴ Ennen koko Suomen siirtymistä keisarikunnan alaisuuteen vuonna 1809 Venäjä otti vuoden 1743 Turun rauhassa haltuunsa eteläisen Savon ja Suomenlahden välisen palan entisiä ruotsalaisalueita. Tutkin tässä artikkelissa vertailevan lähestymistavan avulla vuoden 1812 alussa toimeenpantua Vanhan Suomen yhdistämistä Suomen suuriruhtinaskuntaan Haminan, Lappeenrannan ja Savonlinnan näkökulmasta. Vertailupintana toimii kyseisten yhteisöjen siirtyminen Turun rauhassa Venäjän alaisuuteen. Tutkimuskohteena eivät ole yhdistämisen syyt, vaan se, miten yhdistämiseen suhtauduttiin paikallisyh-

1. Tutkimus liittyy Yhteiskunnan historian huippuyksikön toimintaan.

2. Käsite *Nya Finland* oli yleisesti käytetty 1810-luvun Viipurin läänissä. Esim. Viipurin läänin järjestämiskomitean arkisto (VJA), Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 23.5.1812, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 28.8.1812, Kansallisarkisto, Helsinki (KA); Keijo Korhonen, *Suomen asiain komitea. Suomen korkeimman hallinnon järjestelyt ja toteuttaminen vuosina 1811–1826*. Historiallisia Tutkimuksia LXV. SHS 1963, 21.

3. Kari Tarkkiainen, Luonnollisten rajojen oppi ja David Alopaeuksen osuus suuriruhtinaskunnan rajojen synnysessä. *Historiallinen Aikakauskirja* 107 (2009), 379–402. Artikkelista virinneestä keskustelusta ks. Aki Rasilainen, Vanhan Suomen yhdistämisen selittäminen. *Historiallinen Aikakauskirja* 108 (2010a), 238–243; Jyrki Paaskoski, Miksi Vanha Suomi yhdistettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan? *Historiallinen Aikakauskirja* 108 (2010a), 355–363; Matti Klinge, Haminan rauha ja Viipurin läänin yhdistäminen. *Historiallinen Aikakauskirja* 108 (2010), 490–492; Aki Rasilainen, Vielä muutama näkökohta vanhan Suomen yhdistämisestä. *Historiallinen Aikakauskirja* 108 (2010b), 492–493.

4. Edward C. Thaden, *Russia's Western Borderlands, 1710–1870*. With the collaboration of Marianna Forster Thaden. Princeton University Press 1984; Petri Karonen, *Pohjoinen suurvalta. Suomi ja Ruotsi 1521–1809*. SKS 2014.

teisöissä. Tutkimuksen keskiössä ovat kaupunkien toiminnan kannalta tärkeät hallinnollis-taloudelliset kysymykset Turun rauhan ja Vanhan Suomen yhdistämisen jälkeen.

Tutkimuksen lähdeaineistona olen käyttänyt Haminan maistraatin ja porvariston nimissä syksyllä 1743 laadittua yli kolmekymmentäkoh-taista anomuskirjelmää kaupungin vanhojen oikeuksien puolesta⁵ ja Haminan maistraatista Turun rauhan jälkeen Liivinmaan, Viron ja Suomen oikeuskollegiolle lähetyttä anomuksia ja valituksia. 1800-luvun osalta tärkeimmän lähdekoonaisuuden muodostavat Viipurin läänin järjestämiskomitealle vuosina 1812–1813 Hamina-nasta, Lappeenrannasta ja Savonlinnasta saapuneet kirjeet ja selvitykset. Olen hyödyntänyt myös Keisarillisen Suomen senaatin (vuoteen 1816 hallituskonselji⁶) talousosaston anomus-diaareja tutkiessani paikallisyhteisöjen ja hallinnon välistä vuorovaikutusta. Tutkimusta täydentävänä alkuperäisaineistona olen käyttänyt kaupunkituomioistuinten pöytäkirjoja.

Vanhat lähteet – uudet näkökulmat

Vanhan Suomen ja Suomen suuriruhtinaskunnan yhdistämistyön harteilleen saaneen Viipu-

rin läänin järjestämiskomitean toimintaa on selvitetty tutkimuksessa seikkaperäisesti.⁷ Siitä, mitä Vanhan Suomen liittäminen muuhun Suomeen käytännössä merkitsi paikallisyhteisöissä ja miten yhdistämiseen suhtauduttiin, on sen sijaan olemassa niukasti tutkimusta.⁸ Käytännön seurausten vieraus leimaa pitkälti myös Turun rauhan jälkeisen siirtymäkauden tutkimusta nykyisen Kaakkois-Suomen alueella. Vanhan Suomen yhdistämistä käsittelevässä paikoin yli vuosisadan ikään ehtineessä tutkimuskirjallisuudessa tehtyjen tulkintojen dramatisointi on tarpeetonta, sillä kirjoitusajan merkitys oli Vanha Suomi -tutkimuksessa pitkään poikkeuksellisen keskeinen. Tärkeää on pitää mielessä se, että tutkimusten perustana oleva tieto on relevanttia, vaikka tiedoista tehdyt tulkinnat peilaavat menneisyyttä oman aikansa kautta. Nykyisten tutkijoiden on kiinnitettävä huomiota juuri tulkintojen ja ”toden” rajapintaan, sillä vuosikymmenten kuluessa (värityneistä) tulkinnoista on muodostunut osin totuutta.⁹

Maaliskuun alussa vuonna 1812 toimintansa aloittanut Viipurin läänin järjestämiskomitea sai Viipurin läänin pitäjien ja kaupunkien paikallisviranomaisille lähettämiinsä kiertokirjeisiin vas-

5. Haminan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, Haminan kaupungin privilegijat ja niihin kuuluvat asiakirjat 1723–1869 (9.12.1743), Mikkelin maakunta-arkisto (MMA). Puhtaaksikirjoitettuna anomus löytyy teoksesta Sigurd Nordenstreng, *Fredrikshamns stads historia. Andra delen*. Fredrikshamn 1909a, bilaga X.

6. K. W. Rauhala, *Suomen keskushallinnon järjestämisestä vuosina 1808–1818*, 1 & 2. SHS 1910; Aimo Halila, Suomen kansanedustuksen vaiheet 1850-luvun puoliväliin. Teoksessa Olavi Salervo et al. (toim.) *Suomen kansanedustajalaitoksen historia* I. Eduskunnan historiakomitea 1962, 545; Päiviö Tommila, *Suomen autonomian synty 1808–1819*. Valtioneuvoston kanslia 1984, 113–123.

7. J. R. Danielson, *Viipurin läänin palauttaminen muun Suomen yhteyteen*. Weilin & Göös 1894; O. A. Kallio, *Viipurin läänin järjestämisestä muun Suomen yhteyteen*. Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag 1901; J. M. Salenius, *Kuvauksia Vanhasta Suomesta*. Karjalan Kirjapaino O.-Y:n Kirjapaino 1913, 3–13, 20–23, passim; Myös osin Jyrki Paaskoski, *Vanhan Suomen lahjoitusmaat 1710–1826*. Bibliotheca Historica 24. SHS 1997.

8. Kriitistä Jyrki Paaskoski, Vanhan Suomen liittäminen suuriruhtinaskuntaan. Teoksessa Timo Vihavainen & Andrei N. Saharov (toim.) *Suomi ja Venäjä 1808–1809. Suomalais-venäläisissä historianitutkijoiden symposiumeissa Moskovassa vuonna 2007 ja Haminassa vuonna 2009 pidetyt esitelmät*. Renvall Institute Publications 28. Valtioneuvoston kanslia 2010b, 127–129; Myös Max Engman, *Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen*. WSOY 2009, 116–120; Ks. Ragnar Rosén, Vanha Suomi. Teoksessa *Historian Aitta* VIII. Historian ystävien liitto 1938, 155. Rosénin mukaan “[...] useat Vanhan Suomen omista arvovaltaisista ja maakuntansa parasta ajattelevista asukkaista eivät suinkaan suhtautuneet niinkään myötämielisesti järjestämiskomitean ja muiden suomalaisten viranomaisten toimenpiteisiin ja suunnitelmiin kuin mikä sittemmin on tullut tavaksi”.

9. Ks. Paaskoski 1997, 12–13; Engman 2009, 113–114, 117; Antti Räihä, *Jatkuvuus ja muutosten hallinta. Hamina ja Lappeenranta Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa 1720–1760-luvuilla*. Jyväskylän Studies in Humanities 183. Jyväskylän yliopisto 2012, 31.

Kuva 1. Viipurin läänin järjestämiskomitean ehdotus Savonlinnan (ylhäällä), Haminan (alhaalla vas.) ja Lappeenrannan (alhaalla oik.) uusista vaakunoista. Vaakunat säilyivät muuten entisellään, mutta ne sijoitettiin Venäjän valtakunnan kaksoiskotkan rintaan. Lähde: Viipurin läänin järjestämiskomitean arkisto, Kirjekonseptit 21.4.1813, KA. Kuva: Antti Rähä.

tauksia eri intensiteetillä, paikoin varsin pitkien odotusaikojen jälkeen.¹⁰ Haminan maistraatti laati kevästä 1812 seuraavaan kevääseen ulottuneena ajanjaksona järjestämiskomitealle viisi-toista ja Savonlinnan ja Lappeenrannan raastuvanoikeudet kumpikin kuusitoista vastauskirjelmää.¹¹ Lähdekriittisesti tarkasteltuna sekä vuosien 1812–1813 kirjeitä että vuoden 1743 anomuskirjelmää leimasi pyrkimys tuoda asiat esiin kaupunkien näkökulmasta tarkoituksenmukaisimmassa valossa. Vaikka Turun rauhan jälkeinen anomuskirjelmä on vähäväkisen Haminan maistraatin ja porvariston laatima¹², se käsitteli laajasti koko Kymenkartanon provinssin kaupunkien hallintoa ja porvariston toimeentulomahdollisuuksia uudessa tilanteessa.¹³ Anomuskirjelmä sisälsi haminalaisten esittämien pyyntöjen lisäksi sekä kenraalikuvernööri Johan Balt-hasar von Campenhausenin kohta kohdalta antamat lausunnot että hallitsevan senaatin tapauskohtaiset päätökset.

Kun verrataan Haminan maistraatin ja porvariston vuonna 1743 esittämän anomuskirjel-

10. Kallio 1901, 48–51.

11. VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta ja Savonlinnan raastuvanoikeudelta, KA. Kaupunkien kirjeet eroavat asiiasällöltään toisistaan, sillä eri kaupungeissa on yhdistely eri teemoja toisiinsa ja laadittu nähtävästi koetun tarpeen mukaan tarkennuksia ja laajempia memoriaaleja joihinkin kysymyksiin liittyen.

12. Asiakirjan allekirjoitti Haminan pormestari Mathias Martins, kirjuriina toimi Haminan raatimieheksi nimetty kauppias Johan Friedrich Scheele. Ks. Haminan kaupungin privilegit ja niihin kuuluvat asiakirjat 1723–1869 (9.12.1743), MMA; Myös Oikeuskollegion arkisto, Muilta virastoilta ja virkamiehiltä saapuneet asiat, nro 130 (17.2.1744), KA. On ilmeistä, että pormestari Martinsilla oli keskeinen rooli anomuskirjeen laadinnassa. Rähä 2012, 60–61; Hattujen sodan jälkeisestä porvaristosta Haminassa yleisesti, ks. Nordenstreng 1909a, 420, passim; Rähä 2012, 128–130; Petri Karonen, Viipurin läänin talouselämä hattujen sodasta 1780-luvulle. Teoksessa Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa & Jouko Nurmiainen (toim.) *Viipurin läänin historia IV. Vanhan Suomen aika*. Otava 2013.

13. Anomusasiakirjan painoarvo oli merkittävä, sillä se muodosti normatiivisen selkänöjan koko Turun rauhan jälkeisen ajanjakson hallinnollis-taloudelliselle toiminnalle. Nordenstreng 1909a, 269, nimeää asiakirjan eräänlaiseksi Turun rauhaa seuranneiden neljän vuosikymmenen ajan Haminan ”magna chartaksi”.

män ja Haminasta, Lappeenrannasta ja Savonlinnasta Viipurin läänin järjestämiskomitealle lähetettyjen kirjeiden sisältöjä, aineistojen teemaattinen samankaltaisuus käy nopeasti ilmi. Yksi Viipurin läänin järjestämiskomitean työn haastavimmista tehtävistä – yhdessä lahjoitusmaakysymyksen kanssa – oli läänin kaupunkien hallinnon ja talouden järjestäminen muuta Suomea vastaavalle kannalle.¹⁴ Kaupunkien hallintoa ja taloutta koskeneet kysymykset olivat myös keskeinen vuoden 1743 anomuksen eri kohtia yhdistänyt tekijä.

Haminasta, Lappeenrannasta ja Savonlinnasta Viipurin läänin järjestämiskomitealle lähetetyistä selvityskirjeistä yli puolessa käsiteltiin kaupunkien hallinnollisia ja taloudellisia kysymyksiä. Hallinto ja taloudenhoito limittyivät usein toisiinsa, joten kyseisten teemojen jyrkkä määrällinen erotteleminen toisistaan on keino- tekoista. Aikalaisille aiheutti epäselvyyksiä jo se, pitikö kaupunkien hallinto- ja tuomioelimiä kutsua raastuvanoikeudeksi vai maistraatiksi¹⁵. Erittäin kauppiaiden toimeentuloon liittyneet kysymykset saivat suuren huomion. Venäjän keisarin joulukuun 1811¹⁶ yhdistämismanifestissa ja sitä seuranneessa niin sanotussa julistuksen toimeenpanoasetuksessa linjaamat Vanhan Suomen yhdistämisen pääperiaatteet¹⁷ ja Viipurin läänin järjestämiskomitean saama ohjesääntö painottivat hallinnollis-taloudellisten kysymysten merkitystä yhdistämistyössä¹⁸. Painotus siirtyi väistämättä myös kaupungeista järjestämiskomitealle toimitettuihin vastauskirjelmiin.

Hallinnon organisointi

Vanhan ja Uuden Suomen yhdistämisproblematiikan ymmärtäminen vaatii Vanhassa Suomessa 1700-luvulla tapahtuneiden hallinnollis-taloudellisten muutosten tuntemista. Venäjään Turun rauhassa liitetystä alueesta muodostettu Kymenkartanon provinssi oli osa Viipurin kuvernementtia, jonka luominen vuonna 1744 organisoi alueen ylintä hallintoa. Viipurin kuvernementissa vuoden 1784 alusta voimaanastunut

käskynhaltijakuntaudistus ja sitä täydentänyt venäläinen kaupunkijärjestys uudistivat puolestaan pääasiassa paikallishallinnon ja oikeuslaitoksen rakenteita puuttumatta juuri niiden toiminnan normatiiviseen perustaan. Lappeenranta ja Savonlinna irrotettiin 1780-luvun puolivälissä Haminan raastuvanoikeuden ja maistraatin alaisuudesta, ja sijoitettiin muiden Viipurin käskynhaltijakunnan kaupunkien tavoin Viipurin kuvernementinmaistraatin alaisuuteen.¹⁹

Käskynhaltijakuntaudistuksen käytännön vaikutukset ja Vanhassa Suomessa vuonna 1797 tapahtunut – ainakin nimellinen – paluu takaisin vuotta 1784 edeltäneeseen hallintojärjestykseen ohitettiin Viipurin läänin järjestämiskomitealle toimitetuissa kirjelmässä lyhyillä maininnoilla. Varsinkin paluu takaisin vanhaan hallintorakenteeseen jäi käytännössä ilman huomiota. Se viittaa siihen, että muutoksen vaikutukset olivat vähäisiä, vaikka käskynhaltijauudistuksen

14. Kallio 1901, 105–107.

15. VJA, Saapuneet asiakirjat, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 28.8.1812, KA.

16. Päivämäärät on yhtenäistetty artikkelissa gregoriaanisen ajanlaskun mukaisiksi. Niin sanotun toimeenpanoasetuksen keisari antoi juliaanisen kalenterin mukaan 31.12.1811, mikä vastaa gregoriaanisessa kalenterissa päivämäärää 12.1.1812.

17. Danielson 1894, 97–107; Kallio 1901, 12–19; Jyrki Paasikoski, Vanhan Suomen hallintohistoria. Teoksessa Eljas Orrman & Jyrki Paasikoski (toim.) *Vanhan Suomen arkistot. Arkiven från Gamla Finland*. SKS 2012, 144–153.

18. VJA, Pöytäkirjat 1812–1813 (6.3.1812), KA; Kallio 1901, 47.

19. O. Hannikainen, *Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18lla vuosisadalla*. J. C. Frenckell ja poika 1888, 115; Nordenstreng 1909a, 466; J. M. Salenius, Oikeusistuimet ja lainkäyttö Vanhassa Suomessa vv. 1721–1812. *Historiallinen Arkisto* XXV:3 (1915); Otto Hjalmar Granfelt, Rättskipningen i Gamla Finland under ryska tiden (1721–1811). *Tidskrift, utgiven af Juridiska Föreningen i Finland* (1931), 305–314; Raimo Ranta, *Lappeenrannan kaupungin historia 1743–1811*. Nide II. Lappeenranta 1978, 403–407; Janet Hartley, Införandet av ståthållarskapsförfattningen i Gamla Finland. *Historisk tidskrift för Finland* 67 (1982), 84, 88–89; Paasikoski 2012, 105–107.

Kuvio 1. Viipurin (Suomen) kuvernementin hallinnollinen jako 1797–1811.²²

kumoaminen tarkoitti periaatteessa sitä, että Lappeenranta ja Savonlinna menettivät jälleen kaupunkioikeutensa. Poliittisen kulttuurin jatkuvuudesta kertovat kaupunkien kauppiaiden varallisuuteen perustunut jako kolmeen luokkaan (*gille*)²⁰, Lappeenrannan ja Savonlinnan lisäksi Käkisalmissa ja Sortavalassa jatkunut raastuvanoikeuksien toiminta ja saksan käyttö pöytäkirjakielenä.²¹

Viipurin läänin järjestämiskomitean työnsä pohjalta laatiman ehdotuksen mukaan Viipurin, Haminan ja Käkisalmen tuli säilyttää Suomen suuriruhtinaskuntaan liittämisen jälkeen Ruotsin hallinnon ajan mukaiset tapulioikeudet. Lisäksi komitea katsoi Haminan kaupunkihallinnon tarvitsevan jatkossa yhden pormestarin sijaan joko kaksi pormestaria, tai vaihtoehtoisesti kaupunkiin piti perustaa kämnerinoikeus. Edelleen komitean mukaan Haminan raatimiesten henkilömäärä piti nostaa neljään. Lappeenranta ja Savonlinna komitea ehdotti siirrettäväksi jatkossa niiden oikeustapausten vähäisen määrän vuoksi kihlakunnanoikeuksien alaisuuteen.²³ Komitean ehdottama Haminan raatimiesten määrä oli itse asiassa sama, johon kenraalikuver-

20. Ensimmäisen luokan kauppiaille oli oikeus harjoittaa koti- ja ulkomaankauppaa, kolmannen luokan kauppiaille vain kotimaista pikkukauppaa. Kaupungeista Viipurin läänin järjestämiskomitealle ilmoitetut kauppiaiden luokittaiset määrät olivat todellisuutta suurempia. Kauppiasta merkittävä osa – Haminan maistraatin mukaan kaupungin kauppiasta jopa puolet – oli vain nimellisesti kirjoilla kaupungeissa heidän asuessa todellisuudessa muualla. Haminassa ja Savonlinnassa ilmoitettiin olevan kaikkien kolmen luokan kauppiaita, Lappeenrannassa oli kaupungin raastuvanoikeuden mukaan vain seitsemän kolmannen killan kauppiasta; Hannikainen 1888, 165–166; Kallio 1901, 115–116; Nordenstreng 1909a, 442, 445–446; VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 23.5.1812, Savonlinnan raastuvanoikeudelta, päiväämätön, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 28.8.1812, KA, [...] ei någon finnas som har särkild groß handel [...].

21. VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 23.7.1812, KA; Hannikainen 1888, 111–116; Kallio 1901, 115; Ranta 1978, 425; Hartley 1982, 81–84. Venäjän kieli sai 1800-luvun alussa yhä vahvemman aseman Viipurin kuvernementin kaupunkien hallinnossa ja oikeudenhoidossa. Lappeenrannan raastuvanoikeuden vuoden 1812 pöytäkirjat on laadittu toukokuuhun saakka pääosin venäjäksi. Kielestä ks. Salenius 1913, 37–42; Piia Einonen, Myyttinen Viipuri ja monikielinen todellisuus. Etnisen alkupeuran ja kielen merkitys 1800-luvun alun kaupunkiympäristössä. *Historiallinen Aikakauskirja* 111 (2013a), 8–9.

22. Karttapohja: Paaskoski 2012, 115.

23. VJA, Kirjekonseptit 1812–1813 (21.4.1813), KA, [...] Städerna Wiborg, Friedrichsham och Kexholm i näder

nööri von Campenhausen oli päätyntyn vuoden 1743 lopulla.²⁴

Savonlinnasta ja Lappeenrannasta järjestämiskomitealle toimitetuissa kirjeissä ei ole suoria kannanottoja kaupunkien omien hallinto- ja oikeuselinten säilyttämisen puolesta tai niitä vastaan. Savonlinnan raastuvanoikeuden mukaan sillä oli kuitenkin – huolimatta vuosittain käsiteltyjen rikosjuttujen vähäisestä määrästä – tärkeä tehtävä lukuisten siviiliasioiden käsittelijänä ja linkkinä oikeuskollegion, kuvernementtihallituksen ja kameraalihovin suuntaan. Raastuvanoikeus painotti näkemystään korostamalla vastaanottamiensa kirjeiden lukumäärän yltävän vuosittain keskimäärin kolmeensataan.²⁵ Lausunnon tarkoitusperä herättää kysymyksiä. Yhtäältä kirjeiden määrä vaikuttaa varsin suurelta. Toisaalta raastuvanoikeus viittasi oikeuskollegiota lukuun ottamatta käskynhaltijakauden aikaisiin toimitelmiin, vaikka kaupunkien talouspoliittisen yhteydenpidon ylempiin hallintoelimiin tuli tapahtua ensisijaisesti provinssikanslioiden kautta.

Kun tietty maantieteellinen alue yhdistettiin varhaismoderin ajan Euroopassa uuteen kokonaisuuteen, vanhojen käytänteiden jatkuvuus herätti yhdistettävällä alueella poikkeuksetta vilkasta keskustelua.²⁶ Yksi tällainen esimerkki sisältyi syksyllä 1743 Haminasta esitettyyn anomuskirjelmään, jonka seitsemännessä kohdassa vaadittiin Viipurin maistraatin samanaikaisesti laatiman, Lappeenrannan kauppaoikeuksia koskeneen vetoituksen hylkäämistä. Haminalaiset katsoivat, että heidän vuonna 1723 saamansa erioikeudet Lappeenrannan ja Savonlinnan kaupankäyntiin olivat pitävämmät kuin viipurilaisen perusteinaan käyttämät 1500–1600-lukujen privilegioviittaukset.²⁷ Vastaavalla tavalla Haminan maistraatti vaati keväällä 1812 kaupungin lahjoitusmaiden säilyttämistä ennallaan vedoten sekä vuoden 1743 anomuskirjelmän 21. kohtaan ja keisarinnan määräykseen keväältä 1744 että kamarikonttorin vahvistukseen tilamäärästä vuodelta 1778.²⁸

Haminalle ja koko Kymenkartanon provinsille Turun rauhassa vahvistetut entiset privilegit noudattivat Venäjän hallinnon suhtautumista Viron, Liivinmaan ja Saarenmaan kaupunkien Uudenkaupungin rauhan jälkeen. Samoin Vanhan ja Uuden Suomen yhdistäminen oli yksi esimerkki Venäjän positiivisesta suhtautumisesta keisarikunnan alaisia ei-venäläisiä hallintojärjestelmiä kohtaan. Venäjän keskushallinnon näkökulmasta entisten kaupunki- ja muiden erioikeuksien takaaminen valtakunnan läntisille raja-alueille oli ensisijaisesti hallinnollis-poliittinen toimenpide. Venäjä, joka oli jo 1600-luvulla kiinnostunut ruotsalais-preussilais-anglikaanisen mallin mukaisesta kirkon maalliselle hallinnolle alistaneesta hallintokäytänteestä, sai toiminnasta omakohtaista kokemusta läntisten provinssiensa avulla.²⁹

Kirkon alistaisuus maalliselle hallinnolle toteutui Vanhan Suomen kaupunkiyhteisöissä sekä ennen että jälkeen vuoden 1812. Kun Lap-

måga bibehållas vid den stapel rätt [...] Willmanstrand, Nyslott, Sordavala [...] hemställer därför Committeen underdånigst om icke Justitia målen och Rättegångsärende för framtiden, så mycket mera kunde ställas under de Härads Rättens Jurisdiction [...]; VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 23.7.1812, KA.

24. Haminan kaupungin privilegit ja niihin kuuluvat asiakirjat 1723–1869 (9.12.1743), MMA.

25. VJA, Saapuneet asiakirjat, Savonlinnan raastuvanoikeudelta, päiväämätön, KA.

26. Riihinen 2012, 27–31 ja viitteissä mainittu kirjallisuus.

27. Haminan kaupungin privilegit ja niihin kuuluvat asiakirjat 1723–1869 (9.12.1743, 13.1.1744), MMA.

28. VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 30.4.1812, KA.

29. J. W. Ruuth, *Viipurin kaupungin historia*. Ensimmäinen nidos. Suomennos, Viipurin kaupunki 1908a, 551–552, 556–557; Claes Peterson, *Peter the Great's Administrative and Judicial Reforms. Swedish Antecedents and the Process of Reception*. Institutet för rättshistorisk forskning 1979, 1–11, 59–73; Thaden 1984, 5–15; Andreas Kappeler, *The Russian Empire. A Multiethnic History*. Longman 2001, 73; Ks. Uudenkaupungin rauhansopimus, 9. artikla, http://www.histdoc.net/nystad/nystad_title.html (25.7.2014). Viipurin provinssin kaupungeista ei ole rauhansopimuksessa mitään mainintaa.

peenrannassa valittiin uutta ortodoksisen kirkon kirkkoisäntää keväällä 1817, kaupungin raastuvanoikeus nimesi sekä suomalaisen että venäläisen hengellisen hallinnon ohjesäännösten mukaisesti vaaliin äänioikeutetut henkilöt. Vastavia vaaleja oli järjestetty kaupungeissa myös ennen vuotta 1812.³⁰ Filantrooppiseen selitykseen vuoden 1812 yhdistämispäätöksen taustalla kytkeytynyt kysymys maaorjien asemasta ei ollut Viipurin läänin läntisissä kaupungeissa päivänpolttava. Kirkkoisännän vaaleissa äänestäneiden ja isäntiensä kauppapuoteja hoitaneiden maaorjapalvelijoiden asema ei ollut erityisen heikko.

Toimeentulon turvaaminen

Viipurin läänin järjestämiskomitealle saapuneita taloudellisia kysymyksiä käsitellettä kirjeitä yhdisti kolme teemaa: maakauppa ja venäläisten marketenttien kauppa oli saatava kuriin, kiltajärjestelmä oli lakkautettava ja (suomalaisten) talonpoikien suora Pietarin-kauppa oli kiellettävä. Haminan maistraatti korosti myös tarvetta saada merenkulku ja sahateollisuus jälleen käyntiin. Samoin se nosti yhdeksi kaupungin kaupankäyntiä rapauttaneeksi tekijäksi Lappeenrannan ja Savonlinnan irrottamisen Haminan alaisuudesta, vaikka maistraatin mukaan sekä vuoden 1743 valituskirjelmässä että hallitsevan senaatin tammikuussa 1744 antamassa ukaasissa oli määrätty toisin.³¹

Kaupunkien taloutta ja erityisesti porvariston toimeentuloa käsitelleiden kirjeiden osuus kaikista järjestämiskomitealle lähetetyistä kirjeistä oli huomattavan suuri, jos sitä verrataan Turun rauhan jälkeen Haminan maistraatista Liivimaan, Viron ja Suomen oikeuskollegiolle³² lähetettyihin valituksiin ja anomuksiin. Haminan maistraatin kautta oikeuskollegiolle 1740-luvulla toimitetut lähes kolmekymmentä kirjelmää käsitelivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta alueen oikeudenhoidollisia ongelmia.³³ Oikeuskollegiolle tammikuussa 1750 saapuneeseen laajaan valitukseen oli lopulta koottu porvareiden patoutunut tyytymättömyys Kymen-

kartanon provinssin taloudellista ja hallinnollista toimintaympäristöä kohtaan.³⁴

Kymenkartanon provinssin kaupunkiyhteisöjen hallinto- ja oikeuselinten tiivis yhteys Viipurin kuvernementin provinssi- ja kuvernementitason hallintoelimiin selittää osaltaan taloudellisten asioiden puuttumista 1700-luvun puolivälin oikeuskollegion valitus- ja anomusaineistoista. Konfliktitilanteista itsestään ei ollut pulaa, sillä paikallistuomioistuimissa käsitellyistä asioista leijonan osa oli yleisiä talous- ja hallintoasioita.³⁵ Oikeuskollegiovalituksille verrannolliset Suomen suuriruhtinaskunnasta Suomen senaatin talousosastolle osoitetut valitukset ja anomukset käsitelivät 1810–1850-luvuilla pääosin teollisuutta, tuotantolaitoksia ja niiden privilegioita. Varsinaisia käytännön kaupantekoon liittyneitä kysymyksiä oli joukossa vain vähän, sillä niitä koskeneet kiistat saivat ratkaisunsa yleensä paikallistasolla samoin, kuin oli tapahtunut 1700-luvun Kymenkartanon provinssissa.³⁶

Ensimmäinen tutkituista kaupungeista senaatin talousosastolle lähetetty valitus saapui vasta tammikuussa 1815. Valituksen takana oli

30. Lappeenrannan raastuvanoikeuden arkisto, maistraatin ja raastuvanoikeuden pöytäkirjat (LRO) 7.5.1817, MMA; Myös LRO 10.5.1817, MMA.

31. Esim. VJA Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 2.5.1812, 23.5.1812 ja 25.2.1813, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 28.8.1812, KA.

32. Liivimaan, Viron ja Suomen oikeuskollegiosta ks. Peterson 1979, 311–332; Granfelt 1931.

33. Oikeuskollegion arkisto, Haminan maistraatilta saapuneet asiat (vuodet 1744–1749), KA.

34. Oikeuskollegion arkisto, Haminan maistraatilta saapuneet asiat, nro 498 (31.1.1750), KA; Myös Oikeuskollegion arkisto, Haminan maistraatilta saapuneet asiat, nro 341 (4.3.1748), KA.

35. Ks. Lappeenrannan kämnerinoikeuden arkisto, pöytäkirjat (vuodet 1744, 1746–1750), MMA; Rähä 2012, 89–96. Kauppa- ja talouspoliittisia kysymyksiä on Lappeenrannan kämnerinoikeuden pöytäkirjoista myös sekä rikos- että siviiliasioiden joukossa.

36. Maare Paloheimo, *Business Life in Pursuit of Economic and Political Advantages in Early-Nineteenth-Century Finland*. Jyväskylä Studies in Humanities 195. Jyväskylän yliopisto 2012, 109.

ryhmä lappeenrantalaisia kauppiaita, jotka vastustivat entisen venäläisen maaoirjan hyväksyntää kaupungin kauppiaksi. Myös seuraavina vuosina Viipurin läänin kaupungeista saapui senaatin talousosastolle vain muutamia valituksia ja anomuksia. Vuonna 1817 senaatin talousosastolle Viipurin läänin alueelta saapuneista kaikkiaan lähes neljästäkymmenestä valituksesta ja anomuksesta vain kuusi oli peräisin läänin kaupungeista. Niistä neljä oli Viipurista. Kaksi vuotta myöhemmin saapuneiden valitusten ja anomusten määrä oli noussut lähelle viittäkymmentä. Niistä kolme oli Viipurista ja yksi Haminasta.³⁷

Vanhan Suomen kaupungeissa edelleen vuoden 1812 jälkeen jatkunut kauppiaiden jako kiltoihin saattoi heikentää ammatinharjoittajien halua laatia yhteisiä valituksia ja anomuksia senaatin talousosastolle. Kiltajakoa suurempi selittäjä näennäisesti passiiviselle valituskäyttäytymiselle lienee kuitenkin suurkauppiaiden vähäinen määrä.³⁸ Suurin osa kaupunkien kauppiasta oli kolmannen luokan pikkukauppiaita, joiden toimeentulon kehittämiseksi ei ollut olemassa suuria kasvumahdollisuuksia. Vaikutusta oli myös sillä, että paikallisissa raastuvanoikeuksissa ilman osapuolten hyväksyntää jääneet porvarioikeuskiistat päätyivät ensin Turun hovioikeuden käsittelyyn³⁹.

Eteläisen Saimaan alueen liittäminen Turun rauhassa Venäjään ja vuoden 1812 alussa toimeen pantu Vanhan Suomen yhdistäminen muuhun Suomeen näyttävät eri asiakirjoissa joko taloudellisia päämääriä painottavilta tai ne sivuuttavilta toimenpiteiltä. Hattujen sodan jälkeisen Haminan vanhat oikeudet turvattiin periaatteissaan jo Turun rauhansopimuksessa ja viimeistään vuoden 1743 anomuskirjelmän päätöslauselemilla. Paikallisyhteisöjen toiminta jatkui normatiivisesta näkökulmasta katsottuna rauhan tultua pian entisellään. Sen sijaan Vanhan Suomen yhdistämisen jälkeisten Viipurin läänin kaupunkien järjestäminen muuta Suomea vastaavalle kannalle tapahtui pääosin vasta

useiden vuosien kuluessa, kun kaupunkien hallintoa, kauppaa ja elinkeinoja koskeneet ”suomalaiset” asetukset tulivat vähitellen voimaan.⁴⁰

Muuntautuva argumentaatio

Venäläisillä kauppiailta oli lupa myydä Turun rauhan jälkeisessä Kymenkartanon provinssissa vain venäläisiä tai ulkomaalaisia tavaroita. Maa-kauppa oli kielletty kaikilta säätyyn tai alkupe-
rään katsomatta. Jos marketentit tai muut ”vieraat kauppiat” (*främmande handlande*) halusivat tehdä kauppaa ”venäläisillä kotimaisilla tavaroilla” (*ryska inhemska währor*), heidän oli suoritettava vuoden 1743 anomuskirjelmän päätöksellä Haminan maistraatin määräämä maksu kaupungin kassaan.⁴¹ Haminan maistraatti turhautui venäläisten luvattomaan kaupankäyntiin kuitenkin jo pian Turun rauhan jälkeen, ja vaati provinssin käskynhaltijaa puuttumaan asiaan.⁴² Ongelmien jatkuessa porvaristo vetosi paikallistuomioistuimissa toistuvasti Haminan privile-

37. Suomen senaatti, anomus ja valitusdiarit 1812–1819 (mf.), Jyväskylän maakunta-arkisto; LRO 1.8.1814, MMA; Ks. Paloheimo 2012, 37–38, 199–205. Paloheimon tutkimus osoittaa, että Viipurin läänin alueella tapahtuvaa taloudellista toimintaa koskevia anomuksia ja valituksia saapui varsin niukasti senaatin talousosastolle viisivuotisotoksittain vuodesta 1810 vuoteen 1850. Kaupungeittain tarkasteltuna taloudellista toimintaa koskevia valituksia ja anomuksia tuli eniten Turkuun ja Helsinkiin liittyen. Niitä seurasivat Porvoo ja Viipuri.

38. Ks. Alfred J. Rieber, *Businessmen and Business Culture in Imperial Russia. Proceedings of the American Philosophical Society* 128 (1984), 240.

39. Ks. Paloheimo 2012, 123–131; Myös LRO 15.1.1818, MMA.

40. Kallio 1901, 250–257; Ks. LRO 7.12.1814, 18.11.1816 ja 16.12.1817, MMA; Liisa Castrén, *Lappeenrannan kaupungin historia 1812–1918*. Lappeenrannan kaupunki 1957, 48–50; Mikko Saarenheimo, *Savonlinnan kaupunki 1812–1875*. Savonlinnan kaupunki 1963, 276–284.

41. Haminan kaupungin privilegiot ja niihin kuuluvat asiakirjat 1723–1869 (8.10.1743, 9.12.1743 ja 13.1.1744), MMA; Ks. Raimo Ranta, *Vanhan Suomen talouselämä 1721–1743* I. Historiallisia Tutkimuksia 130. SHS 1985, 487–490, 494–496.

42. Haminan raastuvanoikeuden arkisto, maistraatin ja raastuvanoikeuden pöytäkirjat 26.4.1744, 2.6.1744, MMA.

Inkomst		P	R	Utgift		P	R
Inkomst af förtäring vid Sjöförligen W. Bergström				Inkomst af förtäring vid Sjöförligen W. Bergström			
Summan af förtäring år 1811 i October Månad				W. Bergström Civil Governören af Ålhusen Örens			
sin Lögn Stings Contract till 1/2 år, som är				Till Rättens Rättshandeln af Sjöförligen 1/2			
inligt till Rättens Rättshandeln underskall of till				af Sjöförligen samliga:			
andras nödiga utgifter belöpnad	1900			Till Rättens Rättshandeln 500	500		
Inkomst från Contract till Rättshandeln	50			2 ^{de} Rättshandeln a 500 R. till grundad	500		
af till utgifter	50			Accelererad	250		
Inkomst Contract med Sjöförligen Bergström				Hand Löfne af Hand Löfne	200		
Rättshandeln för Hand Löfne Rättshandeln	46			Cancellie Beträning	80		
af till utgifter				Cancellie materialer	150		
1810. Beständ af Angifvel vid Rättshandeln				Hand Löfne	72		
1/2 procent till Hand Löfne som utgjorde belöpnad				Rättshandeln	36		
355 R. af för 1810. af 1811. som utgjorde	710 R.			Hand Löfne underskall belöpnad	500		
hvarvid samman af belöpnad utloppsvard				Hand Löfne underskall belöpnad	300		
till Rättshandeln Rättshandeln				Rättshandeln	50		
				Hand Löfne underskall Reparation	25		
				Rättshandeln underskall med utgift			
				för år 1812. utlopp Hand Löfne	62	50	
Summan af inkomst utgjorde	2046			Summan af utgift utgjorde	2775	50	
Rättshandeln utloppsvard med inkomst	729	50					

Kuva 2. Savonlinnan maistraatin selvitys kaupungin tuloista ja menoista vuodelta 1812. Kuten selvityksestä käy ilmi olivat Savonlinnan tulot (2046 ruplaa) yli seitsemäsataa ruplaa pienemmät kuin kaupungin menot (2775,50 ruplaa). Lähde: Viipurin läänin järjestämiskomitean arkisto, Saapuneet kirjeet, Savonlinnan raastuvanoikeudelta 10.11.1812, KA. Kuva: Antti Rähä.

gioihin, ruotsalaiseen lakiin ja asetuksiin sekä käytänteisiin. Siitä huolimatta, että venäläisten kauppiaiden luvattomat toimintakäytänteet jatkuivat, normatiivisiin asetuksiin ja vanhoihin käytänteisiin vetoaminen oli porvariston näkökulmasta mielekästä, sillä paikallisiin erioikeuksiin vetoaminen uusinsi jatkuvasti ”meidän” ja ”muiden” välistä rajaa.

Lappeenrannassa määräysten vastaisesta kaupanteosta eräänä sunnuntaisena rukouspäivänä syytetyt venäläiset kauppiaat puolustivat itseään suomalaisten ammattiveljiensä tavoin kesällä 1812. Se tarkoitti vetoamista normatiivisiin päätöksiin ja vanhoihin käytänteisiin. Kauppiaat valittivat, ettei Uudesta Suomesta kotoisin ollut, juuri kruununvoudiksi nimetty ([...] *som ny-ligen ifrån Nya Finland i detta Gamla blifwit tienst*

*placera*d [...] luutnantti ollut perillä heidän ortodoksisesta elämäntavastaan. Voudin syytösten takana oli tuskin kuitenkaan tietämättömyys, sillä hän oli 1600-luvun puolivälistä alkaen Karjalassa vaikuttaneen Andersinin kruununvoutisuvun vesa.⁴³

Savonlinnan maistraatin järjestämiskomitealle laatimasta kaupungin hallintoa ja oikeudenhoitoa käsitelleestä kirjelmästä käy ilmi, että viitattu menneisyys saattoi olla joko ruotsalainen tai venäläinen. Savonlinnassa kaupunkilaiset olivat aina valinneet kaupungin pormestarin, min-

43. LRO 7.7.1812, MMA; Robert Estlander, Släkten Andersin. *Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja XXII* (1938), 8–9, 16–17.

kä jälkeen päätös oli esitetty raastuvanoikeuden toimesta kuvernementtihallinnolle ja edelleen hallitsevalle senaatille. Pormestarin tai kaupungin raatimiesten valinta oli sujunut kaupungissa aina ilman minkäänlaisia erimielisyyksiä.⁴⁴ Positiivinen tai vähintään neutraali suhtautuminen edeltäneisiin vuosikymmeniin kuului myös kirjelmässä, joissa Lappeenrannan ja Savonlinnan raastuvanoikeudet viittasivat kaupunkien kaupankäynnin olleen vuodesta 1784 vuoteen 1806 volyymiltaan samansuuruisia.⁴⁵ Haminan maistraatin mukaan sillä ei ollut käytettävissä selvityksiä kyseisten vuosien tuonti- ja vientimääristä⁴⁶, tai ainakaan se ei halunnut nähdä vaivaa tietojen kokoamiseen.

Kieleen, syntyperään tai muuhun kulttuuriin taustaan liittyneet kysymykset – pois lukien oikeus oman uskonnon harjoittamiseen – jäivät sekä vuoden 1743 anomuskirjelmässä että Viipurin läänin järjestämiskomitean työssä vaille huomiota. Viittaukset henkilöiden syntyperään ja kulttuuriin taustaan olivat kuitenkin toistuvia sekä 1700-luvun Kymenkartanon provinssin että 1810-luvun Viipurin läänin paikallistuomioistuinten toiminnassa.⁴⁷ Venäläisiin toimijoihin kohdistetun terminologian monimuotoisuus osoittaa, ettei venäläisyys merkinnyt vieraiden homogeenisuutta vaan paremminkin laajaa syntytystä.⁴⁸ Puhuttu kieli ei ollut näkyvä ihmisten syntyperää tai sosiaalista asemaa identifioinut tekijä. Kun venäläiset maaorjat hakivat kauppiaas oikeuksia Lappeenrantaan, heille luettiin raastuvanoikeudessa Turun hovioikeuden asiasta antama lausunto sekä ruotsiksi että suomeksi. Ruotsia maaorjat eivät ilmeisesti taitaneet, suomea he sen sijaan ymmärsivät jotenkuten. Todistajanlausunnoissa venäjänkielinen vala oli puolestaan täysin pätevä.⁴⁹

Kansallisuuden säilyminen ja toisaalta Vanhan Suomen asukkaiden epäkansallisuus olivat vielä 1900-luvun puolivälin Vanha Suomi -tutkimuksessa keskeisiä teemoja. Viipurin saksalaisväestön ”kansallistunteen” – sillä tarkoitettiin sekä viipurilaisuutta että länsimaisuutta ja lute-

rilaisuutta – tulkittiin voimistuneen venäläisvaihutteiden vahvistuessa 1700–1800-lukujen vaihteissa.⁵⁰ Kansallistunteen tutkiminen esimerkiksi käytetyn ”*hier in Finnland*” -argumentoinnin kautta on kuitenkin liian yksioikoista, sillä venäläiset kauppiat käyttivät vastaavaa maantieteen viittaavaa tematiikkaa läpi Vanhan Suomen ajan.⁵¹ Vanhan Suomen venäläistymistä problematisoineen Yrjö Kaukiainen mukaan haminalainen säätyläistö suuntautui ”selvästi ’lännen’ sijasta ’itään’”, mutta samalla hän toteaa, että paikallinen eliitti integroitui nimenomaan eurooppalaisesti suuntautuneeseen Pietarin-Venäjään.⁵² Tulkintaa kansallistunteen merkityksestä nyansoi myös se, että Vanhan Suomen väestö

44. VJA, Saapuneet asiakirjat, Savonlinnan raastuvanoikeudelta, päiväämätön, KA, [...] några besvär öfver skedde Borgmästare val hafva aldrig blifvit förde [...] Rådsmännerne hafva blifvit valde af Stadens borgerskap och af Gouvernements Regeringen tillsatte, utan att besvär deröfver någonsin blifvit tillsatt.

45. VJA, Saapuneet asiakirjat, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 28.8.1812, KA, [...] at handelen här i Staden ifrån och med 1784 till ock med 1793 samt ifrån med 1797 ock med 1806 varit jämn wigt, utan särdeles förändring [...]; VJA, Saapuneet asiakirjat, Savonlinnan raastuvanoikeudelta 6.6.1812, KA; Vrt. Sigurd Nordenstreng, *Fredrikshamn såsom befäst gränsort och stapelstad 1721–1811*. F. W. Unggrens Boktryckeri 1909b, 257–259.

46. VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 2.5.1812 ja 23.5.1812, KA; Ks. Hannikainen 1888, 170.

47. Rähä 2012, erityisesti 177–221; Einonen 2013a.

48. Marika Tandefelt, *Fyra språk på en marknad*. Teoksessa Marika Tandefelt (toim.) *Viborgs fyra språk på under sju sekel*. Schildts 2002; Antti Rähä, *Främmande men bekanta? Synen på ryskhet i Villmanstrand efter ofrederna på 1700-talet*. *Historisk tidskrift för Finland* 93 (2008); Rähä 2012, 182–189; Einonen 2013a, 9–14.

49. LRO 15.1.1818, MMA; Ks. LRO 22.3.1817, MMA.

50. Rosén 1938, 156–158; Aulis J. Alanen, Suomen historia kustavilaisella ajalla. Teoksessa *Suomen historian X osa*. WSOY 1964, 637–643; Myös J. W. Ruuth, *Viipurin kaupungin historia*. Toinen nidos. Suomennos. Viipurin kaupunki 1908b, 796–797.

51. Retoriikasta Rähä 2012, 184, passim.

52. Yrjö Kaukiainen, Kymenlaakson 1700-luku. Teoksessa Yrjö Kaukiainen (toim.) *Kymenlaakson historia I. Jokilaakso ja rajamaa esihistoriasta 1800-luvulle*. SKS 2012, 416–421.

omaksui venäläisiä käytänteitä esimerkiksi käytäessään maaorjia kotitalouksien työvoimana palkatun apuvoiman sijaan.⁵³

Kaupunkien ja niiden porvariston taloudellisen toimeentulon kannalta Vanhan Suomen yhdistäminen Uuteen Suomeen aiheutti paikallisyhteisöjen näkökulmasta moninaisempia muutoksia ja haasteita kuin Haminan, Lappeenrannan ja Savonlinnan siirtyminen vuonna 1743 Venäjän alaisuuteen. 1780-luvun puolivälistä alkaen voimassa ollut kauppiat varallisuuden mukaan ryhmiin jakanutta kiltajärjestelmää ei kritisoitu sen rajoitusten vuoksi, sillä todellisuudessa kaupungeissa käytiin kauppaa kiltajaosta välittämättä.⁵⁴ Valitusten mukaan kauppiaksi saattoi päästä kuitenkin jopa tuntemattomia henkilöitä ja talonpoikia.⁵⁵ Viipurin läänin järjestämiskomitealle esitetty kritiikki kaupunkien heikkoa toimeentuloa kohtaan kohdistui erityisesti Uuden Suomen keisarikuntaan liittämisen aiheuttamiin taloudellisiin ongelmiin. Viipurin kuvernementin läntisten kaupunkien rajaseutuaseman päättänyt koko Suomen liittäminen keisarikuntaan ja muun Suomen asukkaiden käymä suora Pietarin-kauppa sai kirjelmässä vahvan negatiivisen sävyn.⁵⁶

”Epäkansalliset” kaupungit?

Vanhan Suomen yhdistäminen Suomen suuriruhtinaskuntaan ei näytä 1810-luvun Viipurin läänin kolmen läntisen kaupungin porvareiden näkökulmasta kansalliselta teolta. Haminan rauhassa suoritettu koko Suomen liittäminen keisarikuntaan päätti Haminan, Lappeenrannan ja Savonlinnan rajaseutuaseman ja tyrehdytti kaupungeille tuottoisan transitiokaupan Pietarin ja muun Suomen välillä. Kritiikki venäläiskauppiaiden, kaupustelijoiden ja marketenttien toimia kohtaan oli 1810-luvulla vähäistä verrattuna Turun rauhan jälkeiseen aikaan, jolloin Hamina, Lappeenranta ja Savonlinna siirtyivät Venäjän alaisuuteen. Porvariston tuottamalla taloudellisen edun diskurssilla ei ollut Turun rauhan jälkeisen ajan kaltaista selvää venäläisiin toimijoi-

hin kohdistettua kärkeä. Kun Lappeenrannan kauppiat vastustivat 1810-luvulla entisten maaorjien hyväksymistä kauppiaksi, perustuivat käytetyt vetoamusargumentit kauppiaiden liian suureksi nousevaan lukumäärään. Sen valitettiin heikentävän entisestään kauppiaiden toimeentulomahdollisuuksia. Samoin vedottiin hakijoiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, kuten alhaiseen ikään. Vastaavia argumentteja käytettiin Turun rauhan jälkeisellä Kymenkartanon provinssin rajaseudulla vain silloin, kun tavoitteena

53. J.W. Ruuth & Erkki Kuujo, *Viipurin kaupungin historia III. Vuodet 1710–1812*. Torkkelin säätiö 1975, 51; Piia Einonen, Cultural conflicts in a border town. the question of Russian serfdom in the beginning of 19th century. Teoksessa Satu Matikainen & Attila Barany (toim.) *Small Nations on the Borderline of Great Powers*. University of Debrecen 2013; Myös Ulla Ijäs, *Piikojä ja puotipuksuja. Sukupuolittunut työnjako 1820- ja 1830-lukujen Viipurissa*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2008, 94–95; Ks. VJA, Saapuneet asiakirjat, Savonlinnan raastuvanoikeudelta 6.6.1812, KA.

54. VJA, Saapuneet asiakirjat, Savonlinnan raastuvanoikeudelta 6.6.1812, KA, [...] icke tillägger dem emellan några olika rättigheter eller skyldigheter, ehuru dem samma, såsom författningarna grundad, blifwit wid wunnen Burskapsrättighet i Staden [...]; Myös VJA, Saapuneet asiakirjat, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 28.8.1812, KA; Nordenstreng 1909a, 441, 445; Nordenstreng 1909b, 222; Anu Talka, Elinkeinoelämä. Teoksessa Anu Talka & Pia Puntanen (toim.) *Linnoitus ja kaupunki. Lappeenrannan historia 1812–1917*. Lappeenranta 2005, 128.

55. VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 23.5.1812, KA, Handeln är härstädes med anseende i handelswarornes särskilte slag och beskaffenhet oseparatorad och hafva alla köpman i gemen rättighet att handla med alla slags köpmåne; VJA, Saapuneet asiakirjat, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 22.9.1812, KA, [...] ingen fråga kunnat upräckas angående så wäl deras läro åhrs tid som och denna tids förminskning i anseende någon härkomst af en annan handlande.

56. VJA, Saapuneet asiakirjat, Lappeenrannan raastuvanoikeudelta 28.8.1812, KA, [...] men ifrån förening af Nya Finland, hafwa uti närbelägne socknar nedsatt sig personer [...] hwilka witterligen drifwa handel med alla slags waror, hwarigenom denne stads handel anseenligen aftagit och i samma mohn ökat dyrheten af alla slags handel i staden; VJA, Saapuneet asiakirjat, Haminan maistraatilta 23.5.1812, KA, [...] Nya Finlands förening med Kejsrerliga Ryska Riket, hwarigenom dena stad uphördt att vara en grens ort [...].

oli kotimaisten ammatinharjoittajien porvarianomusten kaataminen.

Vanhan Suomen yhdistämistä Suomen suuriruhtinaskuntaan on tarkasteltu aiemmin lyhyesti rinnan Viipurin kuvernementin muodostamisen eli Venäjään vuosien 1721 ja 1743 rauhoissa liitettyjen alueiden yhdistämisen kanssa.⁵⁷ Vanhan Suomen läntisten kaupunkiyhteisöjen näkökulmasta sekä Viipurin kuvernementin luominen että 1780-luvun reformaatiot olivat ennen kaikkea hallinnollisia uudistuksia. Normatiivisesta jatkuvuudesta huolimatta paikallinen poliittinen kulttuuri kuitenkin muuttui, koska muuten on vaikea selittää niitä haasteita, joita Vanhan Suomen kaupunkien taloudellis-hallinnollisten kysymysten järjestely muun Suomen kannalle kohtasi.

Hallinnollis-taloudellisesta näkökulmasta Vanhan Suomen kaupunkien sopeutumis- ja sopeuttamistyön painopiste oli vahvasti paikallisyhteisöissä. Liivinmaan, Viron ja Suomen oikeuskollegiolle Kymenkartanon provinssin kaupungeista 1740-luvulla lähetetyt valitukset käsitelivät lähinnä erilaisia oikeusrikkomuksia. Senaatin talousosastolle saapui puolestaan Hamina, Lappeenrannasta ja Savonlinnasta 1810-luvulla vain muutama valitus, joten talousosaston rooli järjestämistyön ongelmien ratkojana oli pieni. Talouteen ja hallintoon liittyneet kysymykset olivat 1800-luvun alun Viipurin läänin läntisissä kaupungeissa kuitenkin kokonaisuudessaan merkittävämpiä kuin oikeudenhoidon ongelmat. Tulos poikkeaa varhaisen Vanha Suomi -tutkimuksen luomasta lahjoitusmaiden olojen kautta rakennetusta kuvasta.

Varhaismodernin ajan kaupungeilla ja niiden porvareilla oli omanlaisensa, kaupungin privilegioista riippuvainen tapa puolustaa oikeuksiaan. Toimintakäytänteet eivät olleet muuttumattomia edes yhden kaupungin sisällä.⁵⁸ Ruotsalaiseen lakiin, Haminan kaupunkiprivilegioihin ja vanhoihin käytänteisiin turvaaminen oli jatkuvaa Kymenkartanon provinssin kaupunkiyhteisöissä Turun rauhasta 1780-luvun hallintouudis-

tuksiin. Kaupunkiporvariston oman edun argumentaation muuttuminen 1700–1800-lukujen taitteessa kielisi vanhakantaisen suomalaiskansallisen näkemyksen mukaan venäläistämispoliittikan onnistumisesta Vanhassa Suomessa. On kuitenkin selvää, ettei venäläisten järjestelmien soveltaminen venäläistänyt Vanhan Suomen kaupunkien porvaristoa, vaikka suomalaisista talonpojista olikin tullut Turun rauhan jälkeisten venäläiskaupustelijoiden kaltainen ”vieraiden” ryhmä, joihin paikallisen porvariston kritiikki kohdistui.

Abstract: To incorporate into the Russian empire and to annex to the Grand Duchy of Finland. Administration and economy in the towns' argumentation

Antti Räihä's article examines in a comparative context the unification of "Old" and "New" Finland at the beginning of the 1810s from the perspective of three Old Finnish towns – Hamina, Lappeenranta and Savonlinna. The process of transition when these urban communities were incorporated into Russia after the signing of the Treaty of Turku/Åbo (1743) comprises in this article empirical comparison material for the unification of Old and New Finland. As well as emphasizing the reasons for unification, this article focuses on aspects of economic administration and argumentation with regard to the transitions. In analysing unification in the 1810s from the towns' perspective, the burghers' livelihoods and local administrative questions were of great importance. In previous studies focusing on unification mainly from donations' and peasants' point of view, these themes only received cursory examination.

Keywords: Early modern Russia, Old Finland, borderland, urban societies, comparative perspective

57. Paaskoski 2010a, 361.

58. Harald Gustafsson, Att draga till Malmö och skaffa sig rätt. Undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661–1699. Teoksessa Fredrik Nilsson, Hanne Sanders & Ylva Stubbergaard (toim.) *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*. Mådam förlag 2007, 101–102, 104–105; Piia Einonen, Tradition and Memory in Shaping the Political Culture. Sixteenth- and Seventeenth-Century Urban Societies in the Swedish Realm. Teoksessa Petri Karonen (toim.) *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*. FLS 2009. – *Nyt julkaistu Antti Räihän artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*